

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

[İlköğretim Anabilim Dalı]

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE NİZAMÜLMÜLK' E AİT SİYASETNAME
İSİMLİ ESERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Mustafa BİNDEBİR

ORCID: 0000-0002-0883-6289

Danışman
Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR

ORCID: 0000-0002-0552-9558

Konya 2021

ÖN SÖZ

İnsan sosyal bir varlıktır. Topluluk halinde yaşar. Toplular bir düzen oluşturmak, üyelerinin mutlu ve huzurlu yaşamalarını sağlamak için değerler oluşturmuşlardır. Bu değerlerin bazıları evrensel (Adalet, Barış, Eşitlik) olduğu gibi bazıları da o topluma özgüdür. Değerleri toplumdaki ilkeler topluluğu olarak ta tanımlayabiliriz. Bu ilkelere toplumu oluşturan bireylerin en asgari düzeyde uyması beklenmektedir. Değişen dünya düzeninde toplumlar bir yandan kendine has kültürlerini korumak bir yandan da evrensel olana uyum sağlamak için çaba sarf etmektedir. Bunun için de gelecek kuşaklara değerleri kazandırma işi ile uğraşmaktadırlar. Çağımızda bu iş aileden eğitim kurumlarına doğru bir yol almaktadır. Bu çalışmamızla sosyal bilgiler dersinin değerler eğitimindeki katkısı ve önemini vurgulamak için zaman ve mekândan bağımsız olarak değerini koruyan kadim uygarlığımıza ait yazılı edebiyat ürünlerinden Nizamülmülk'ün eseri Siyasetnâmesi'yi inceledik.

Siyasetnâme'nin Sosyal Bilgiler dersinde, değerlerin aktarılmasında eğitim materyali olarak kullanımına yönelik hazırlamış olduğumuz bu çalışmada emeği geçen başta değerli hocam, Danışmanım Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR beyefendiye çalışmalarımında her zaman bana destek olan eşime ve çocuklarıma teşekkür ederim.

Mustafa BİNDEBİR

KONYA- 2021

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ.....	vi
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix
1 GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu.....	2
1.2 Araştırmanın Amacı.....	2
1.3 Araştırmanın Önemi.....	3
1.4 Varsayımlar.....	3
1.5 Sınırlılıklar	3
1.6 Tanımlar.....	3
BÖLÜM 2	5
2.1. Nizâmülmülk.....	5
2.2. Siyasetnâme	6
2.3. Alanyazın	7
2.4. Değerler Eğitimi.....	8
BÖLÜM 3	10
3 YÖNTEM.....	10
3.1 Kaynak ve Materyaller.....	10
3.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	10
BÖLÜM 4	11
4 BULGULAR.....	11
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	11
4.2. İkinci Alt Probleme Dair Bulgular.....	12
4.2.1. Adalet Değeriyle İlgili Bulgular	12
4.2.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeriyle İlgili Bulgular	13
4.2.3. Bilimsellik Değeriyle İlgili Bulgular	13
4.2.4. Barış Değeriyle İlgili Bulgular.....	13
4.2.5. Sorumluluk Değeriyle İlgili Bulgular	14
4.2.6. Çalışkanlık Değeriyle İlgili Bulgular.....	15
4.2.7. Duyarlılık Değeriyle İlgili Bulgular.....	15
4.2.8. Dayanışma Değeriyle İlgili Bulgular	16
4.2.9. Dürüstlük Değeriyle İlgili Bulgular	16

4.2.10. Estetik Değeriyle İlgili Bulgular	16
4.2.12. Saygı Değeriyle İlgili Bulgular	17
4.2.13. Sevgi Değeriyle İlgili Bulgular	17
4.2.14. Tasarruf Değeriyle İlgili Bulgular.....	18
4.2.15. Vatanseverlik Değeriyle İlgili Bulgular	18
4.2.16. Yardımseverlik Değeriyle İlgili Bulgular	18
4. 3 Üçüncü Alt Probleme Dair Bulgular.....	19
4.4. Dördüncü Alt Probleme Dair Bulgular	20
4.4.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 'nda ve Siyasetnâme 'de Yer Alan Ortak Değerlerin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri.....	21
4.4.2. Adalet Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri	21
4.4.3. Çalışkanlık Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri	24
4.4.4. Eşitlik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri	25
4.4.5. Sorumluluk Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri	27
4.4.6. Vatanseverlik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri	28
4.4.7. Yardımseverlik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri	30
BÖLÜM 5	32
5.1 Tartışma ve Sonuç.....	32
5.2 Öneriler	34
KAYNAKÇA.....	35
EKLER.....	39
1.1. 2019 Sosyal Bilgiler ders kitabında Nizamülmülk hakkında yer alan bilgiler.	39
1.2. 2018 Sosyal Bilgiler ders kitabında Nizamülmülk hakkında yer alan bilgiler.	40
1.3. Mehmet Altay Köymen'in günümüz Türkçesine çevirdiği Siyasetnâme'nin bir örneği.	41

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

“*Sosyal Bilgiler Öğretiminde Nizamülmülk’e Ait Siyasetnâme İsimli Eserin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*” başlıklı tez çalışmamın toplam **50** sayfalık kısmına ilişkin, 26/09/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%9** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez kabul sayfası hariç,
2. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç,
3. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç,
4. Ön söz hariç,
5. İçindekiler hariç,
6. Simgeler ve kısaltmalar hariç,
7. Kaynakça hariç
8. Özgeçmiş hariç,
9. Alıntılar dâhil,
10. Yedi kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

26/09/2021

Mustafa BİNDEBİR

Doç. Dr. Mehmet ŞİMŞİR

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynakça listesine eklendiğini beyan ederim.

26/09/2021

Mustafa BİNDEBİR

Kısaltmalar

MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
SBDÖP	:Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
Vd.	:Ve Diğerleri
Vb.	:Ve Benzeri
YEÜ	:Yazılı Edebi Ürünler
Çev.	:Çeviren
Ed./Edt.	:Editör
Yay.	:Yayınevi
M.	:Miladi

ÖZET

[İlköğretim Anabilim Dalı]
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE NİZAMÜLMÜLK' E AİT SİYASETNAME İSİMLİ ESERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Mustafa BİNDEBİR

Eğitim ve öğretimin amaçların başında bilgi kazandırmak, meslek edindirmek gelmişse de insan davranışlarının şekillendirilmesi, kişiliklerinin oluşturulması ve bireyin sosyalleşmesi açısından eğitim ve öğretim son derece önemlidir. Ne var ki zaman içinde aile yapısındaki değişimler sonucunda küçülen aile yapısı, anne ve babanın iş hayatında olması, onlara yeterince vakit ayıramaması sebebiyle çocukların ahlaki gelişimi aileden okula doğru yön değiştirmektedir. Yine bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim, insani ilişkileri hızlandırmıştır. Toplumsal boyutta ise küresel etkileşim çok hızlı düzeyde artmıştır. Bu hızlı etkileşim toplumların öz değerlerinde deformeye sebep olmuştur. Bu değer deformunun etkisini azaltmak için yeniden geleneksel değerlere dönüşün (eşitlik, adalet, saygı, sorumluluk, öz disiplin, aile, vatan sevgisi ve başkalarına hizmet) öne çıktığı görülmektedir.

Yenilenen 2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında “Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde..... “denilmektedir. Bu açıdan çalışmamız; Büyük Selçuklu Devleti'nin büyük veziri Nizamülmülk'ün “Siyasetnâme” sinin Sosyal Bilgiler öğretiminde değerler eğitimi açısından incelenmesini oluşturmaktadır. Eserin içeriği Nitel Araştırma Tekniklerinden Doküman Analizi yöntemi ile analiz edilerek zaman ve mekândan yenik düşmeyerek hala geçerliliğini sürdüren, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıyla da kazandırılması beklenen on sekiz değerden on altısının Siyasetnâme içerisinde yer aldığı görülmüştür. Siyasetname'in Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitimi yararlanılabilecek somut bir eğitim materyali olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızda, ortak değerlerden bazıları etkinlik örnekleriyle sunulmuştur. Ayrıca bu çalışmada, Nizamülmülk, Siyasetnâme ve Değerler Eğitimi hakkında da bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Değerler Eğitimi, Nizamülmülk, Siyasetname

ABSTRACT

Department of Elementary Education
Social Sciences Education Program
Master Thesis

REVIEW OF THE WORK OF NIZAMULMULK IN THE TEACHING SOCIAL SCIENCES IN TERMS OF VALUES EDUCATION

Mustafa BİNDEBİR

Although the goals of education and training are to gain knowledge and acquire a profession, education and training are extremely important in terms of shaping human behavior, creating their personalities and socializing the individual. However, as a result of changes in the family structure over time, the family structure is shrinking, the moral development of children is changing from the family to the school due to the fact that the parents are at work and cannot devote enough time to them. Again, the rapid change in information and communication technologies has accelerated human relations. On the social dimension, global interaction has increased very rapidly. This rapid interaction has led to a deformation in the self-values of societies. Deform this value to reduce the effect of re-a return to traditional values (equality, justice, respect, responsibility, self-discipline, family, love of country and service to others), are seen.

In the renewed 2018 Social Studies course curriculum, “Our values are the sum of the principles that make up the perspective of the curriculum. It has its roots in our traditions and yesterday..... it is said that“. From this point of view, our study is to examine the “Politiketname” of Nizam al-Mulk, the grand vizier of the Great Seljuk State, in terms of values education in the teaching of Social Studies. Sixteen of the eighteen values that are expected to be obtained through the Social Studies course curriculum, which is still valid by analyzing the content of marijuana using the Document Analysis method using Qualitative Research Techniques and not succumbing to time and space, have been found to be included in the Politiketname. It has been concluded that Politiketname is a concrete educational material that can be used in value education in Social Studies course. In our study, some of the common values are presented with examples of activities. In addition, in this study, information about the Education of Nizamulmulk, Politicians and Values was also provided.

Keywords: Social studies, values education, Nizamülmülk, Politicy

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Toplumlar varlıklarını, değerler aracılığıyla bir sonraki nesle aktararak ayakta tutabilirler. Bu nedenle Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarından birisi de öğrencilere belli değerleri kazandırmaktır. Bu savımız 1739 sayılı kanunda “Atatürk İnkılap ve İlkelerine Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş... kişiler olarak yetiştirmek” (MEB, 1983: 5101, 5103) şeklinde yer almıştır. Ayrıca 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) içerisinde değerlere ayrıca bir parantez açılmış olup “Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır.” şeklinde tanımlanmıştır. İlâveten SBDÖP'nin derse ait özel hedeflerinde; “...millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri” denilerek, değerlerin önemine değinilmiş (SBDÖP, 2018: 3, 4,10,16) bu dersin değerler eğitiminde önemli bir yeri olduğu vurgulanmıştır. (Mindivanlı ve Aktaş, 2011)

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda “Değerlerimiz Başlığı Programın Özel Amaçlarında ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” başlığında vurgulanmıştır.

Mc Gowan & Guzzetti “*Edebi ürünler, sosyal bilgiler dersi kapsamına giren kavramların canlı örneklerini öğrenciye sunmaktadır ayrıca sanatsal yönleri bulunduğu için okuyanı sarmaktadır*” (Aktaran: Dolmaz: 2018: 2) yorumunda bulunarak, yazılı ve sözlü edebi materyallerin kullanımını tavsiye etmiştir. Tüm bu nedenler ve alana bir yenilik getirmek ümidiyle önceliği ise kültürümüzün en eski “baş ucu” niteliğindeki örneklerle vererek YEÜ'de geçen değerler ile SBDÖP'da yer alan değerlerin birbirleriyle ne kadarının uyduğuna, gerek işlediği konuların çeşitliliğinin, Sosyal Bilimlerin çalışma alanına

benzerliği, gerekse Sosyal Bilgiler dersinin, yaşamla ilişkisinin eserde ise sosyal hayatla ilgili verdiği bilgilerin ortak özellik taşıması nedeniyle Nizamülmülk'ün yazdığı “Siyasetnâme” adlı eseri incelemeye uygun gördük.

1.1. Problem Durumu

Bu çalışma Nizamülmülk'ün yazdığı Siyasetnâme'nin içeriği ile Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde geçen değerler karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Bu nedenle araştırmanın problem durum cümlesini “Sosyal Bilgiler öğretiminde Siyasetnâme'den faydalanılabilir mi? sorusu oluşturmaktadır.

1.1.1. Alt Problemler

1. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında bulunan değerler nelerdir?
2. Siyasetnâme'de ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndaki ortak değerler nelerdir?
3. Siyasetnâme'nin içeriğini oluşturan anlamlı sözler, kıssalar, anekdot ve durum hikayelerinin, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndaki değerlerin öğretiminde materyal olarak kullanılabilirliği ne ölçüdedir?
4. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ve Siyasetnâme'de bulunan ortak değerler, öğrencilere öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak kazandırılabilir mi? Kazandırılabilirse hangi öğretim yöntemi veya tekniği kullanılabilir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki takip edilmekte zorlanılan değişim, kültürlerin birbirleriyle etkileşimini çok hızlandırmıştır. Bu etkileşim beraberinde toplumların öz değerlerinde deformeye sebep olmuştur. Bu değer deformasyonunun etkisini azaltmak için yeniden geleneksel değerlere dönme eğilimi başlamış, muhafazakarlık ve geleneksel değerlere bağlılığın öne çıktığı görölmektedir. Bu nedenle değerler eğitimi her geçen gün üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak önem arz etmektedir. “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Nizamülmülk'ün ‘Siyasetnâmesi'nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı bu araştırmada problem durumu ve alt problemlerle zaman ve mekâna yenik düşmeyen, içeriğindeki hakikatlerle bugünün sorunlarına çözümlenecek, uygarlığımıza ait bir başyapıttan faydalanarak değerlerimizi genç nesle aktarmak bu çalışmanın başlıca amaçlarındandır. Eserin dili, değindiği konular, işleniş şeklinin akıcı olması da şüphesiz bizim

amacımızı destekleyen değişkenlerdendir. Ayrıca Siyasetnâme, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan ortak değerlerin öğretiminde somut eğitim materyali olarak kullanılması da konumuzun bir diğer amacını oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Toplumların hızlı ve önlenemez biçimde öz değerlerinden kopması dikkatleri çekse de konunun çözümü hakkında genel ve doğru bir formül bulunamamıştır. Bizim toplumuz da kendi öz değerlerinden kopma akımına kapılmıştır. Biz eğitimcilerin bu aşamada yapmaları gereken ise 1739 sayılı MEB Temel Kanunu'nda belirtildiği gibi: “Milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri benimseyen, koruyan ve geliştiren” kişilerin yetiştirilmesinin sağlanmasıdır (MEB, 1973: 5101, 5103). Bir sonraki nesle aktarılabilecek değerlerin ise bizi biz yapan kadim uygarlığımızın yaşam tecrübelerinde saklı olduğunu düşünmekteyiz. Bu nedenle alanda yeni bir çeşitlilik yaratıp değer aktarımını somut olarak yazılı edebi ürünlerle desteklemek ümidiyle bu çalışmayı yapmaya karar vermiş bulunmaktayız.

1.4. Varsayımlar

Nizamülmülk'ün yazdığı Siyâsetname'nin Mehmet Altan Köymen tarafından günümüz Türkçesine tam ve doğru şekilde çevrildiği varsayılmıştır.

1.5 Sınırlılıklar

Bu çalışma: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ve Nizamülmülk'ün yazdığı “Siyasetnâme” adlı eserin içerisinde geçen ortak değerlerin ele alınmasıyla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Siyasetnâme: Arapça siyaset (insan topluluklarını yönetme, devlet işlerini yürütme sanatı, politika) kelimesiyle Farsça nâme (mektup, yazı) kelimesinden meydana gelen siyaset-nâme “devlet adamlarına siyaset sanatı hakkında bilgi vermek, devlet yönetiminde dikkat edilmesi gereken hususlara dair tavsiyelerde bulunmak amacıyla yazılmış kitap veya bu kitapların oluşturduğu tür” anlamında kullanılır. Bu eserlere devlet başkanları için yazılmışsa “nasîhatü'l-mülûk, âdâbü'l-mülûk, tuhfetü'l-mülûk, ahlâku'l-mülûk, enîsü'l-mülûk”, vezir, emîr veya diğer devlet adamlarına yönelikse “nasîhatü'l-vüzerâ, tuhfetü'l-vüzerâ, mir'âtü'l-vüzerâ” gibi adlar da verilmiştir. Siyâsetnâmelerde devlet yönetiminin temel ilkeleri, devlet başkanında bulunması gereken başlıca özellikler, yönetimde dikkat edilmesi veya kaçınılması gereken hususlar, devlet görevlilerinin tayin ve denetimleri, beytümâl idaresi, devletler arası ilişkilerde uyulması gereken kurallar, hükümdarın Allah'a ve halka karşı sorumlulukları,

devletin ayakta kalmasının temel şartları gibi konular üzerinde durulur. Konuların işlenişinde teorik yaklaşımın yanı sıra pratik hayata yönelik hususlara ağırlık verilir. Ayetler, hadisler ve hikmetli sözler, meşhur hükümdarların, halife ve sultanların söz ve davranışlarından örnekler kaydedilerek yöneticilere tavsiyelerde bulunulur (Adalıoğlu, 2009; 304).

Değer: Bireyin kendisini, toplumun da bireyi kontrol etmesini sağlayan mekanizmalardandır (Yazıcı, 2006). Değer; bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak kabul edilen, tasvip ve teşvik gören, korunmaya çalışılan inanışlara "değer" denilir. Bir toplumdaki değerler, bazen iman, bazen kanaat, bazen bilgi şeklinde ortaya çıkar. Kaynağı, ortaya çıkış şekli ve yaptırım gücü ne olursa olsun, değerler, kavramlara yüklenen manalardır. Değerler, temel bakış açıları veya temel ilkelerin esas aldığı yaklaşım atomlarıdır. Değerlerden her biri, o sosyal yapının tarihî birikiminin sonucu olarak meydana gelir. (Tural, 1988).

Değerler Eğitimi: Değerler eğitimi ahlaki, manevi, sosyal ve kültürel eğitim; dini eğitim; kişisel ve sosyal eğitim; program ötesi temalar, özellikle vatandaşlık, çevre ve sağlık; çok kültürcü/ırkçı-karşıtı eğitim; manevi özen; okul etiği; geniş toplum bağlantıları; programa ek etkinlikler; ortak ibadet/toplantı; öğrenen bir topluluk olarak okul yaşamı gibi ortak program deneyimlerinin bir sınıflamasını yapabilmek için yeni bir şemsiye terim şeklinde tanımlanabilir (Slater, 2002: Aktaran Keskin, 2008: 20; Hökelekli, 2010).

Sosyal Bilgiler: Bireyin toplumsallaşmasına yardımcı olması amacıyla Sosyal Bilimler ve Vatandaşlık Bilgisi konularını yansıtan; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ders programıdır (Bilgili, 2013).

BÖLÜM 2

2.1. Nizâmülmülk

Soyca İran kökenli ve esas adı Ebu Ali Kıvamüddin Hasan olan, Abbasi halifesi Kaim Biemrillah tarafından takdim edilen Nizamülmülk namıyla tanınan Büyük Selçuklu Devletinin ulu veziri 21 Zilkade 408'de (10 Nisan 1018) Horasan'ın Tus şehrine bağlı Nukan köyünde doğmuştur (Özaydın, 2007). Çocukluğundan beri iyi bir eğitim alan Ebu Ali Hasan (Nizamülmülk), Horasan'ın Büyük Selçuklu Devleti kontrolüne geçmesiyle birlikte babasıyla beraber kendisi de Büyük Selçuklu Devletinin hizmetine girer ve kısa zaman içerisinde yeteneği, fikirleri ve mizacı sayesinde (Kafesoğlu, 1988: 329) Alparslan'ın veziri Ebu Ali Ahmed b. Şadan tarafından çeşitli görevlerin başına getirildiyse de Çağrı Bey'in Nizamülmülk'ün bu denli tanınır olmasında önemi büyüktür. Oğlu Alparslan'a onu baba gibi görmesini istediği rivayet edilir (Özaydın, 2007: 195; Merçil, 1993: 52; Köymen, 2018: XIII). Büyük Selçuklu Devletinin büyümesinde ve teşkilat sisteminin tam anlamıyla oluşturulmasında büyük katkılar sağlayan Nizamülmülk aynı şekilde devletin iç ve dış düşmanlarıyla ve isyanlarıyla da mücadele ederek sultana “tahtın divitine bağlı olduğunu” (Turan, 2014: 216; Köymen, 2018: XIX) hatırlatmaktan kaçınmamıştır. Adıyla anılan “Nizamiye Medreseleri'ni” kurmuş, bilimsel faaliyetleri desteklemiş ve ekonominin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmıştır (Gözel, 2019: 42). Nihavend yakınlarındaki Sehne (Suhne) adlı köyde konakladıkları sırada Nizamülmülk, Ebu Tahir-i Erranl isimli bir batını fedaisi tarafından öldürüldü (10 Ramazan 485 / 14 Ekim 1092) Cenazesi İsfahan'a götürülerek buradaki türbesine defnedildi.

Melik Şah döneminin (1072-1092) tamamında baş vezirlik makamını koruyan Nizamülmülk, bu dönemde Türk cihan hakimiyeti ideali adına büyük fetihlerde sultanın hep yanında olmuştur (Turan, 2003). Onun arkasından yapılan onlarca yorum arasından ise son sözü Pakistanlı âlim ve mütefekkir Mevdûdî (ö. 1979): “Melikşah'tan sonra ilâhî kudret Selçuklulara bir iki kudretli hükümdar daha bağışlamış olsaydı, o zaman Selçukluların arkasından İslâm dünyasının parlak yıldızı bu kadar çabuk sönmezdi. Bu parlak yıldız VI. (M. XII.) hatta VII. (M. XIII.) asırda da parlar dururdu. V. hicrî (M. XI.) asrın sonuna doğru devlet işlerini/teşkilâtını düzenlemiş olan Nizâmülmülk ve onun hükümdarı Melik Şah gibi birkaç hükümdar ve vezir çıkmış olsaydı, herhalde bugün bile İslâm dünyasının çehresi başka olurdu. Fakat ne yazık ki Melik Şah'ın yerine geçenlerden kendisi gibi bir başbuğ çıkmadığı gibi vezirler arasında da ikinci bir Nizamülmülk çıkmadı” demiştir (Özaydın, 2018: 28).

2.2. Siyasetnâme

İslam Tarihinde devlet yönetimi ve yöneticilere yönelik yazılan eserlere verilen isim olan Siyasetname, Arapça “siyaset” ve Farsça “mektup” anlamına gelen “nâme” kelimelerinden oluşmuştur. Ayrıca siyasetle, devlet yönetimiyle ilgili eser demektir. Hükümdarlar, vezirler, emirler adına siyasetnameler yazılmıştır (Levent, 1962: 168-171).

Bu başlık altında yukarıda da ön bilgisi verilen siyasetnameler içerisinde, Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk’ün Siyasetname’si işlenecektir.

Eserin yazılış öyküsü: Dönemin Sultanı Melik Şah, devlet idaresine dair bir kitap yazılması için yarışma açmıştır. Sultan verdiği emir ile de eserin konusunu belirtmiştir: “Her biriniz memlekete dair düşünüp saltanatımız devrindeki aksaklıkları tespit ediniz. Dergâh, divan ve sarayımızda yerine getirilmesi gerekirken es geçilen yahut gözümüzden kaçan durumları gözden geçiriniz. Ayrıca evvelki padişahların icra etmiş oldukları halde bizim de yapmamız gerekirken icrasından geri kaldığımız durumları saptayınız...” (Aktaran: Köymen, 2018: XXI; Özaydın, 2018: 26; Nizamülmülk, 2018: 10) emrini vererek kendisinden sonra hüküm sürecek olan kimseler içinde başucu niteliğinde bir eserin oluşturulmasına imkan hazırlamıştır. Nizamülmülk’ün Farsça yazmış olduğu Siyasetname yarışmayı kazanmıştır. (Şimşir, 2015: 70; Özçelik, 2004: 33; Köymen, 2018: XIII).

51 fasıl olarak hazırladığı bu eserinde Nizamülmülk, Sultan Melik Şah’a karşı oldukça saygılıdır. Hükümdara efendimiz anlamında kullanılan “Hüdavend”, kendisi için ise köle anlamına gelen “Bende” ifadelerini kullanmıştır (Aktaran: Köymen, 2018: XXII). Nizamülmülk eseri hakkında: “Bendeleri (kendisi) Hasan, bilmiş, görmüş, zamanında tecrübe etmiş üstadlarından öğrendiklerini hizmet olsun diye izah etti; bu kitabı 51 fasıl halinde ortaya koydu; öyle ki, fasılların fihristi, her fasılın muhtevası hakkında fikir verir; her bir kimsenin bu kitabı okuması sırasında canı sıkılmaması, ruh haline daha yakın olması için her yerde ve fasılda, hadisleri, Kur’an ayetlerini, büyüklerin sözlerini, anlattıkları hikayeleri ve bunlarla ilgili yorumları açık bir dille naklettim.” diyerek eserin içerisinde yer alan hikaye ve sözlerin izahatını yapmıştır. Sonsöz de Nizamülmülk, eserin yukarıda verilen yazılma nedeninden bir daha bahsedip, eserin önce daha kısa olduğunu sonradan ilave fasıllar ekleyerek genişlettiğini vurgulamıştır. 1092 yılında Bağdat’a gitmek üzere yola çıkan vezir, bu eseri seyahatten dönememesi halinde vererek açık bir dille tekrar kaleme alıp Melik Şah’a verilmesini istediğini belirtmiştir. Eserde; padişahların hikayeleri, velilerin faaliyetleri, hikmetli sözler, efsane ve masallar yer alarak okuru sıkmak istemediğini belirtip eserin hicri 485 yılı, (m

1092) tamamlandığını söylemiştir (Nizamülmülk, 2018: 191, 192). Bu eserin, ilk başta bir emirin isteği şeklinde yapılan bir çalışma olarak algılanabileceği gibi eserin içeriği dikkate alındığında ise sadece Büyük Selçuklu Devleti'ni veya dönemini değil dünya üzerinde kurulmuş/kurulacak olan tüm devletlere ve yöneticilerine yol gösterdiği görülecektir (Menekşe, 2005: 198).

Siyasetnâme'nin ilk tercümesi 1893 yılında Schefer tarafından Fransızcaya yapılmıştır. Eser 1938 yılında ise Gabrielli tarafından İtalyancaya çevrilmiştir. Rus bilgini Zakhoder tarafından Rusçaya tercüme edilmiştir. Ebu'l Fazl Mustafa, Mehmet Ali Ayni ve M. Serif Çavdaroglu ise eserin Türkçeye tercümelerini yapmışlardır. Hubert Darke tarafından İngilizceye, Schabinger tarafından Almancaya tercüme edilmiştir (Tuğral, 2008: 77).

Neşirleri ise Siyasetnâme, Charles Schefer tarafından ilk defa m.1891 yılında Paris'te neşredilir. İkinci neşri ise Seyyid Abdürrahim Halhali tarafından m. 1932 yılında Tahran'da yapılmıştır. Hubert Darke ise 1962 yılında Tahran'da neşrettiği metinle bu alanda yapılan en önemli çalışmayı kaleme almıştır. Darke'den sonra yapılan son neşir ise Mehmet Altay Köymen'e aittir (Tuğral, 2008).

Eserde yer alan bölümlerin başlıkları; Dünyadaki ahlaki çöküntünün boyutu, halkın idareden memnuniyeti, memurların halka karşı tavırları başta olmak üzere elli bir bölüm halinde hikayeler, öz deyişler ve anekdotlar kullanılarak anlatılmıştır.

Nizamülmülk ayrıca eseri hakkında: “Hiçbir yönetici bu kitabı eline almamazlık edemez, böyle bir kitaptan vazgeçilemez ve özellikle içinde bulunduğumuz zamanda onu okumaktan başka çare yoktur...” (Nizamülmülk, 2018: 2) diyerek eserinin önemini belirtmiştir.

2.3. Alanyazın

Zengin içeriğine rağmen öneminin yapılan çalışmaların azlığından pek anlaşılammış olduğunu gördüğümüz, Nizamülmülk'ün Siyasetnâmesi hakkında doktora ve yüksek lisans seviyesinde yapılmış bazı çalışmalar şu şekildedir;

Dr. Öğr. üyesi Şahin Filiz danışmanlığında Mehmet Harmancı tarafından hazırlanan “İslam Felsefesinde Siyaset Teorisi (Farabi, Maverdi, Nizamülmülk, İbn Teymiyye'nin Siyasetnamelerine göre)” adlı tezi vardır (1999). Burada Harmancı; Nizamülmülk ve diğer siyaset felsefecilerinin siyasete ilişkin görüşlerini karşılaştırmıştır.

Prof. Dr. Aydın Usta danışmanlığında “Nizamülmülk Siyasetnâmesi'nin Selçuklu Tarihindeki Siyasi, Sosyal ve Askeri Yapılara Etkisi” adlı çalışmasıyla Ayşe Büşra Togay (2017) Nizamülk'ün Selçuklu Devleti'ne olan etkileri hakkında çalışmıştır. Bu çalışmasında Togay, Nizamülmülk'ün devlet idaresine dair görüşlerini Siyasetnamesi içerisinde tespit etmeye çalışmıştır.

Dr. Öğr. üyesi Mehmet Harmancı danışmanlığında “Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinde Devlet Adamının Siyaset Filozofu Olarak Portresi” başlıklı çalışmayla Ayşe Gözel eseri incelemeye çalışmıştır (2019). Bu çalışmada Gözel, ideal devlet adamının (Osmanlılarda ve Büyük Selçuklu Devleti'nde Lütfü Paşa ve Nizamülmülk örnekleriyle) özelliklerinin neler olması gerektiği üzerinde durmuştur.

Prof. Dr. Ekrem Memiş danışmanlığında, Dilek Özçelik tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Siyasetnamelerin Yeri ve Önemi” adlı Yüksek Lisans Tezinde, Kutadgu Bilig'i ve Siyasetnâme'yi incelenmiştir (2004). Özçelik bu çalışmasında, her iki Siyasetnâme'de devlet adamlarında olması gereken özelliklerin neler olarak kaydedildiğinin tespitinde bulunur ve yöneticilere verilen öğütleri sıklıkla alıntılamıştır. Sonuç olarak, Nizamülmülk'ün Siyasetnâmesi'nin ve Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eserinin içerikleri dönemlerini yansıtan iki ana kaynak olmasına rağmen Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çok az geçmekte olduğu belirtilmiş ve bu yönde ders kitaplarının iyileştirilmesinin gerekliliği üzerine haklı bir eleştiride bulunmuştur.

Dr. Öğr. üyesi Banu Gürer danışmanlığında Gamze Zengin'in “Nizamülmülk'ün Siyasetnâmesi'nde Değerler Eğitimi” adlı Yüksek Lisans Tez çalışmasında (2017), ahlakla ilgili olan değerler incelemiş, farklı değerlerinde bulunabileceğini belirtilerek çalışmasının geliştirebileceğini vurgulamıştır. Sonuç kısmında, Siyasetnâme'nin içeriğini oluşturan değerlerin Nizamülmülk'ün siyasi ahlakı olduğunun belirtilmesi dikkat çekmektedir.

Yapılan bu çalışmalardan da anlaşılacağı üzere Siyasetnâme'nin Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili öneminin tam anlaşılammış olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin konusu dahilinde olan ve dönemini yansıtan bu denli zengin bir kaynağın bu zamana kadar Sosyal Bilgiler alan yazına kazandırılmamış olması büyük bir eksikliklerdir.

2.4. Değerler Eğitimi

Değerler “Toplum tarafından önem atfedilen, çoğunluk tarafından kabul gören, toplumsal normların temelini oluşturan denetim araçlarıdır” (Haralambos, 1987; 6). İyinin

neden iyi, kötünün niçin kötü, güzelin neye göre güzel veya çirkinin neye dayanarak çirkin olduğu yargısına ulaşılması bizlere içinde yaşadığımız toplumun genel kabul ettiği değer yargılarının birer ölçüsüdür (Ulusoy ve Arslan, 2016; Marshall, 1999). Değer, toplumların yarın nasıl bir nesil görmek istedikleriyle ilgili bir kavramdır ve değerleri yaşayan, yaşatan insan toplum nazarında değerli insandır (Dökmen, 2004). Toplum yaşamının ilham kaynağı, standartlar bütünüdür. Değerler eğitiminin tarihi gözden geçirildiğinde, değerlerin eğitim-öğretimin bir parçası olması gerektiğine dair fikir birliği oluşmaktadır (Ulusoy ve Arslan, 2016; Aladağ, 2012).

Değerler eğitimi ile ilgili uluslararası çalışma yapan başlıca araştırmacılar; Schwartz, Rokeach, Simon, Raths, Kirschenbaum ve Kohlberg (Aladağ ve Yelkenli, 2015) olarak sayılabilir. Değerler eğitimi bilginini yanında öğrencinin kişiliğini iyileştirmesi, geliştirmesi, topluma karşı sorumluluklarını öğrenmesini de kapsar (Ulusoy ve Arslan, 2016; Aydın ve Akyol, 2012). Değerler eğitiminin esas önemiye soyut olan değerlerin çeşitli hikayeler, gezi yazıları ve diğer yazılı veya sözlü materyallerle somutlaştırılarak öğrencilerin ilgili değerleri benimsemelerine yardımcı olup aktarılan bu değerlerin kalıcı olmasını sağlamaktır (Aktepe, 2010). Ulusoy & Arslan da yaptıkları çalışmayla değerler eğitiminin iyi bir şekilde aktarılmasıyla bireylerde gözlenebilecek bazı davranış değişikliklerini vurgulamışlardır. Bunlar;

- ✓ İyiyi kötüyü ayırt edebilen bireyler,
- ✓ Doğru yolu bulmuş bireyler,
- ✓ Toplumun temel değerlerine sahip çıkıp yön verebilecek bireyler,
- ✓ Davranışlarını kontrol eden bireyler,
- ✓ Kendisi ve başkaları ile ilgili karar verirken adil ve dürüst olan liyakate önem verebilen bireyler,
- ✓ İnsanların sergilediği çirkin, kaba ve istenmeyen davranışların aksine istedik, güzel, faydalı ve kibar davranışlar sergileyen bireyler,
- ✓ İnsani değerleri özümseyen, temel hak ve özgürlükleri benimseyip uygulayan, kimseyi ötekileştirmeyen bireyler yetiştirilebilir (Ulusoy ve Arslan, 2016) şeklindedir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 189, 190). Bu çalışmanın amacı doğrultusunda, ilgili yazılı dokümanlara ulaşıp, bilgiler yorumlanarak analiz edilerek okura sunulmuştur.

3.1. Kaynak ve Materyaller

Bu çalışmada, çalışma materyali olarak Nizamülmülk'ün yazdığı “Siyasetnâme” adlı eser Mehmet Altay Köymen'in çevirisi kullanılarak incelenecektir. Ayrıca 2018 yılında yenilenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 5, 6, 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve konuyla ilgili tüm materyaller incelenecektir. 4. Sınıf düzeyinde Sosyal Bilgiler dersi ve Sosyal Bilgiler ders kitabı olmasına rağmen bu dersi Sosyal Bilgiler öğretmenleri okutmadıkları için 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelenmemiştir.

3.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Veriler, Nitel Araştırma yöntemlerinden “Doküman Analizi” yöntemiyle elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelenmesi, hemen her araştırma için kaçınılmaz olan bir veri toplama tekniğidir. Belge yoksa tarih de yoktur. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Araştırmada izlenen aşamalar; (1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğin kontrol edilmesi, (3) dokümanların anlaşılması, (4) verinin analiz edilmesi ve (5) verinin kullanılması şeklindedir. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir. Bu anlamda doküman incelemesi, araştırmacıya, zaman ve para tasarrufu anlamında katkıda bulunacaktır (Madge, 1965). Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmadan elde edebilirler (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

“Sosyal Bilgiler Öğretiminde Nizamülmülk’e ait Siyasetnâme İsimli eserin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmamızın bu bölümünde alt problem sorularına yönelik olarak yapılan tespitlere yer verilmiştir.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Bu başlık altında cevabı aranacak alt problem cümlesi “Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı’nda yer alan değerler nelerdir” olarak tespit edilmiştir.

Değerlerin amacı ideal insan oluşturmaktır. 1739 sayılı MEB. temel kanununda (MEB, 1973) bu durum vurgulanmıştır.

2018 yılında yenilenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP)’nda değerlere geniş bir yer ayrılmıştır: “Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır” (MEB, 2018: 3, 4, 10) denilerek, değerlerin SBDÖP’da önemine işaret edilmiştir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda; “Ders Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar” kısmında; “Efsane, destan, masal, atasözü, şiir, türkü gibi türlerden yararlanarak Sosyal Bilgiler dersi edebi ürünlerle desteklenmelidir. Öğrenciler; konuyu sevdirecek fıkra, roman, hikâye, hatıra ve gezi yazısı gibi edebi ürünler okumaya teşvik edilmelidir” (MEB, 2018: 9) denilmekte ve belirtildiği gibi hem değerlere hem de değerlerin kazanımında edebi ürünlerin önemine vurgu yapılmıştır.

Mc. Gowan & Guzzetti: “Edebi ürünlerin sanatsal yönleri bulunduğu için okuyanı sarmaktadır” (Aktaran: Dolmaz, 2018: 2) yorumunda bulunup, sosyal bilgiler dersinde yazılı edebi ürünlerin kullanılmasının önemi üzerinde durmuştur.

Tüm bu nedenler ve alana bir yenilik getirmek ümidiyle önceliği ise kültürümüzün en eski “başucu” niteliğindeki örneklere vererek YEÜ’de geçen değerler ile SBDÖP’da yer alan değerlerin birbirleriyle ne kadarının uyduğunu gerek işlediği konuların genişliğinin sosyal bilimlerin çalışma alanına benzerliği gerekse Sosyal Bilgiler dersinin yaşamla ilişkisinin

eserde sosyal hayatla ilgili verdiği bilgilerin ortak özellik taşıması hasebiyle Nizamülmülk'ün yazdığı “Siyasetnâme” adlı eseri incelemeyi uygun gördük.

Tablo 4.1.1 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler (MEB, 2018: 8).

Adalet	Estetik
Aile Birliğine Önem Verme	Eşitlik
Bağımsızlık	Özgürlük
Barış	Sevgi
Bilimsellik	Saygı
Çalışkanlık	Sorumluluk
Dayanışma	Tasarruf
Dürüstlük	Vatanseverlik
Duyarlılık	Yardımsızlık

Yukarıda yer alan tabloda da net bir biçimde görülebileceği gibi 2018'de yenilenen SBDÖP'da toplam 18 değer yer almaktadır. İlgili bu değerlerin hangilerinin Nizamülmülk'ün Siyasetnâmesi'nde yer alıp hangilerinin yer almadığı, yer alıyorsa nasıl yer aldığı araştırmamızın diğer problemlerini oluşturmaktadır.

4.2. İkinci Alt Probleme Dair Bulgular

Bu başlık altında, bir önceki alt problemin bulgusu olan SBDÖP'da yer alan değerlerle Siyasetnamede geçen ortak değerler ele alınacaktır. Bu alt problemin problem cümlesi olarak ise; “Siyasetnâme'de ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan ortak değerler nelerdir?” olarak belirlenmiştir.

4.2.1. Adalet Değeriyle İlgili Bulgular

Adalet'in tanımı sözlükte “Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, herkese hakkını verme, bu haklara ilişmemek ilkesi ve eylemi” olarak geçmektedir (Demiral ve Alaylıoğlu, 2017: 6).

Siyasetnâme'de, “Adalet” değeri üzerinde çok sık bir şekilde durulmuştur. Diğer bir deyişle eser içerisinde en çok geçen değerlerden bir tanesi “Adalet” değeridir. Genelde eser içerisinde bu değer, hükümdarın halkına karşı “Adil” olması gerektiği şeklinde geçmektedir. Örnek: “İnsanlar hükümdarın adaleti ile yaşasınlar”, “Onun adaleti sayesinde onlar rahatlık içerisinde yaşarlar”, “Adalet ahirette kişinin elini bağlar veya çözer”, “Padişah adalet dağıtmalıdır¹. “Zulüm görenin davasını diğer davalardan öncelikli görmelidir.” “Padişah

¹ Siyasetname içerisinde özellikle bu değer ile ilgili olarak; padişahların sadece topraklarında yaşayan insanlara değil topraklarında yaşayan tüm canlılara adaletle muamele etmelerinin gerekliliği “Adil” lakaplı

insafli ve adil olunca halkın işi hep sükun bulur.” “İyi devir, adil bir padişahın olduğu devirdir.” “Padişahlık adalet dağıtma ile olur.” “Padişah adil ve uyanık olmalı.” “Adalet ve cömertlikle saltanat sürdürülür.” “Zulme uğrayan kişiye adalet verilmesi haksızlığın giderilmesi için tek yol” olarak bilinmesi eser içerisinde adalete verilen önemi bizlere göstermektedir (Nizâmülmülk, 2018: 8, 11, 12, 33, 34, 41, 119, 135, 165, 183, 186). SBDÖP’da adalet değeri kök değer² olarak belirtilip diğer tüm değerlerle beraber aktarılmasının önemi üzerinde durulmuştur.

4.2.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeriyle İlgili Bulgular

Türk geleneğinde ve İslam dininde aile, akraba eş-dosta çok değer verilmiştir. Bu bilgi paralelinde Siyasetnâme’nin 29. faslında bulgular mevcuttur. Burada: “Padişahın huzuruna kabul vakti gelince düzenli bir şekilde önce akrabadan başlanmalıdır” (Nizâmülmülk, 2018: 101) bilgisi yer almaktadır. SBDÖP’da da bu değer, akrabalık bağlarının kişinin sosyalleşmesinde bir amaç olarak kullanılabilceği belirtilerek vurgulanmıştır (SBDÖP, 2018: 17).

4.2.3. Bilimsellik Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlük bilimsellik değerini: “Bilimle ilgili olan şey/ilmi” (Demiral ve Alaylıoğlu, 2018: 86) olarak açıklamaktadır.

Siyasetnâme’de de bu değer üzerinde durulmuştur. İlim sahipliği hazine sahipliğine tercih edilmiştir. Hatta hazinenin korunması için insanın sağ olması gerektiği belirtilip, ilmin ise insanı sağ tutan şey olduğu hatırlatılarak anlatılmıştır (Nizamülmülk, 2018: 52) ayrıca ilim sahibi olmanın iyi bir özellik olduğu belirtilmiştir (Nizamülmülk, 2018; 165).³

4.2.4. Barış Değeriyle İlgili Bulgular

Siyasetnâme adı ve anlamı gereği her ne kadar savaş, barış, yönetim, iktidar vb. gibi siyasal kavramlarla ilişkili gibi görünse de ilginç olarak içeriğinde bu kavramlara pek sık yer vermediğini söyleyebiliriz. Bu duruma ise savaşları sonlandıran bir kavram olan barışın eserde sadece bir yerde o da dolaylı olarak geçmesini örnek olarak verebiliriz. Siyasetnâme’de barış değeriyle ilgili olarak Vezir Buzurcmihr ve Nuşirevan (adil)’ın sohbetinde vezirin iyi

hükümdar Nuşirevan’dan eşeğin adalet istemeye gelmesinin hikaye edilmesi buna örnek olarak verilebilir (Nizamülmülk, 2018: 34).

² “Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de önceki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır.” (MEB, 2018: 3).

³ Diğer iyi hasletler ise; İtidal, affetme, doğruluk, cömertlik, sabır, merhamet, akıl ve adalet (Nizamülmülk, 2018: 165) olarak sayılmıştır.

hasletlerden birisinin “affetme” (Nizamülmülk, 2018: 165) olduğu belirtilerek barışa atıfta bulunulmuştur. SBDÖP’da ise bu değerden kasıt ulusal ve evrensel toplumsal barışın sağlanması ve bu yönde uluslararası kuruluşların oluşturulmasına yönelik yapılan çalışmalardır (MEB, 2018: 24). Görülebileceği gibi SBDÖP ve Siyasetnâme içerisinde yer alan bu kavram anlam olarak birbirine benzerdir

4.2.5. Sorumluluk Değeriyle İlgili Bulgular

Sorumluluk kavramı sözlükte “Kişinin herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi.” olarak açıklanmaktadır (Demiral ve Alaylıoğlu, 2017: 597). Siyasetnâme de bu değer, sözlükteki anlamıyla paralel olarak ele alınmıştır

Siyasetnâme’de bu değerle ilgili olarak şöyle: “*Hükümdar üst düzey devlet görevlilerinin sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini denetleyerek kendi sorumluluğunun gereğini yapmalı ve halkının üzerinde olan hakkını vermelidir*” (Nizamülmülk, 2018: 8, 9, 11, 20) denilmektedir. Uzakta veya yakında yaşayan vatandaşların halini sormak, olup bitenden haberdar olmak, padişahın vazifesidir. Alp Arslan’ında “sahib-i haber” teşkilatına önem vermeme sebebi onların sorumluluklarını yerine getirmeyeceği düşüncesidir. Burada şehit sultan onlar için “Dostlarımız hakkında daima kötü sözler, düşmanlarımız hakkında da iyi sözler ulaştırır, dostlarımızı uzaklaştırıp, düşmanlarımızı yakınlaştırır.” demiştir.⁴ Bazı saray görevlilerinin sorumluluklarına da değinilmiştir (Nizâmülmülk, 2018: 20, 27, 35, 54, 61, 77, 81, 106, 112, 121, 135, 151).

SBDÖP’da sorumluluk değeri: “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, milli bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri” (MEB, 2018: 7) şeklinde geçmektedir. SBDÖP ve Siyasetnâme’de değinilen bu değer, karşıladıkları anlam, programda bu değerden kasıt daha çok gündelik hayatla ilgilidir. Bunun yanında “milli bilinç” vurgusu yapılarak “sorumluluk” değerinin kullanımında vatandaşlık görevlerinin de ihmal edilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

Siyasetnâme, bu değerın kullanılmasına yönelik olarak: Yöneticinin halkına ve memleketine karşı sorumluluğunu hatırlatmıştır.

⁴ Burada vezir eser içerisinde kendince “sahib-i haber” memurlarında olması gereken şeyleri de saymıştır. Özellikle bu kimselerin dindar ve güvenilir olmaları üzerinde durmuştur (Nizâmülmülk, 2018: 61).

Sonuç olarak SBDÖP’da, sorumluluk değerinden kastedilen ile Siyasetnâme’deki amaç birbirinden bazı hususlarda farklılık göstermektedir. Siyasetnâme’de: Yöneticinin tüm sorumluluğu göğüslemesi ve her şeyden mesul tutulması kastedilirken, SBDÖP’da her vatandaşın gündelik hayatta yapması gereken davranışlar kastedilmiştir. Aynı şekilde öğretim programında demokratik ve katılım haklarına vurgu yapılmıştır (MEB, 2018: 3, 4, 7, 9, 13, 14, 15, 16, 19). Böyle de olsa her iki kaynakta bu değer karşıladığı temel anlam ortaktır. Her iki kaynakta da esas amaç, kişilerin vazifelerini yerine getirmeleri ve böylece diğerlerine faydalı olmalarıdır.

4.2.6. Çalışkanlık Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlükte “Çalışmadan duramayan, işten yılmayıp çok çalışan” (Demiral ve Alaylıoğlu, 2017: 122) anlamına gelmektedir. Buradan da anlaşılabilir üzere “emek” kavramı öne çıkartılmıştır. Bu değer ile alakalı olarak Siyasetnâme içerisinde, çalışkan olmanın en başta saray görevlilerinin (gulam, nedim vb.), taşımaları gereken bir özellik olması gerektiği belirtilmiştir (Nizamülmülk, 2018: 77, 88). SBDÖP’da ise çalışkanlık değeri Siyasetnâme içerisinde kullanılan anlam ile aynı olarak kullanılmış olup, bu değer mesleki/mesleki gelişim anlamında kullanılmıştır (MEB, 2018: 17).

4.2.7. Duyarlılık Değeriyle İlgili Bulgular

Duyarlılık değeri sözlükte “Duyar olma hali, hassasiyet” (Demiray ve Alaylıoğlu, 2017: 174) olarak verilmiştir.

Siyasetnâme’de bu değer üzerinde durulmuştur. 34. fasılda, özellikle yüksek makamlara erişen kişilerin bir yerde zahmet çektiği ve ola ki hata yaptığı takdirde hemen cezalandırılıp mevkisinden alıkonulması eleştirilmiş ve “Biz kendi yükselttiğimizi alçaltmamak, kendi terfi ettirdiğimizi atmamak için seni affettik. Bundan sonra dikkatli ol.” (Nizamülmülk, 2018: 104) tarzında söylemlerde bulunarak insanların saygınlıklarına duyarlılık gösterilmiştir. Adalet hususunda idarecilerin duyarlı olmaları gerektiği, kimselere ayrımcılık yapmamaları ve fakirlerin korunmasının tavsiye edilmesi (Nizamülmülk, 2018: 35, 38) de duyarlılık değeri kapsamında ele alınabilir.

Duyarlılık değeri çok geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu durumu SBDÖP’da desteklemektedir. Çünkü bu değer “Kültürel Mirasa Duyarlılık” ve “Doğal Çevreye Duyarlılık” olarak iki ayrı başlık altında ele alınmıştır. Sosyal Bilgilerin Özel Amaçlar kısmında “Öğrencilerin; Ülkesini ve Dünyayı İlgilendiren Konulara Duyarlılık Göstermeleri” (SBDÖP, 2018: 7) ne yönelik amaç belirlenmiştir.

4.2.8. Dayanışma Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlükte; “Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması.” (Demiral ve Alaylıoğlu, 2019: 67) olarak belirtilmiştir. Dayanışma değerine Siyasetnâme içerisinde daha çok hikaye ile atıf yapılarak konunun önemine işaret edilmiştir. Bu değer Siyasetnâme’de şu şekilde vurgulanmıştır: Firavun’un mutfağında her gün açlar için; 4.000 koyun, 400 sığır, 200 devenin yanı sıra tavuklar, tatlılar, kavurmalar ve envayi çeşit leziz yiyeceği sofrasında bulundurmasından ötürü helak edilmemesi kıssası bu değerle muhakkak ki ilgilidir (Nizamülmülk, 2018: 107). Aynı şekilde meşhur Hz. Ömer zamanında geçtiği rivayet edilen tencerede taş kaynatarak açlıktan kıvranan torunlarını oyalayıp uyutmaya çalışan kadının Ömer’e (r.a) beddua ederken Ömer’in (r.a) bu manzaraya şahit olup bizzat kendisi Beytü’l-mal’dan sırtına erzak yükleyip kadına yardımcı olması (Nizamülmülk, 2018: 121) gibi kıssalar dayanışma değeri kapsamında değerlendirilebilecek mairyettedir.

SBDÖP’da bu değerın kullanım amacı Siyasetnâme’de kastedildiği gibi başkalarını kendisine tercih etmedir (MEB, 2018: 16, 19, 23).

4.2.9. Dürüstlük Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlükte “Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru, kurallara uygun, yanlışsız.” (Demiral ve Alaylıoğlu, 2019; 69) gibi anlamlara gelen dürüstlük kavramı Siyasetname içerisinde de yer almıştır. Bu değerle ilgili örnekler ise; “Hükümdarın halkına karşı görevlerinden birisinin dürüstlük olduğunun vurgulanması (Nizamülmülk, 2018: 35, 75), tartıda ve ticarete doğru olmanın gerekliliğinin belirtilmesi (Nizamülmülk, 2018: 38) eser içerisinde dürüstlük değeri kapsamında ele alınabilecek örneklerdir. SBDÖP’da bu değer ise “akademik dürüstlük”tür (MEB, 2018: 10).

4.2.10. Estetik Değeriyle İlgili Bulgular

Estetik değeri sözlükte “Güzelliği ve güzelliğın insan zihnindeki, duygularındaki etkilerini inceleyen bir felsefe kolu.” (Demiral ve Alaylıoğlu, 2017: 197) olarak geçmektedir.

Siyasetnâme, ön sözünde belirtildiği gibi, kıssalar, hikâye ve anekdotlar, hikmetli sözlerle, yapısı bakımından estetik unsurlar barındırmaktadır (Nizamülmülk, 2018: 2). Ayrıca eser içerisinde de estetik değeri kapsamında değerlendirilebilecek bazı örnekler mevcuttur bunlar: “*Sultan cihanın aile reisi, cihandakilerde hep kendisinin çoluk çocuğudur*” (Nizamülmülk, 2018: 102, 119) şeklindedir. Buradan da anlaşılacağı üzere ön söz içerisinde bahsedilen benzetme, hikâye, anekdot, kıssalar vd. estetik unsurları eserin yapısında

ve içeriğinde görmek mümkündür. SBDÖP’da ise doğada kendiliğinden oluşan yapılar ile insanlar tarafından yapılarak sanat eseri olarak kabul edilen yapıtlar kastedilmiştir (MEB, 2018: 16, 22).

4.2.11. Eşitlik Değeriyle İlgili Bulgular

Eşitlik değeri de Siyasetnâme içerisinde özenle vurgulanan değerlerdendir. Sözlükte; “*kanun önünde herkesin aynı olması*” (TDK, 2021) anlamına gelmektedir. Nizamülmülk herkesin hükümdarın huzurunda eşit bir şekilde adalet talep edeceğini savunduğu gibi herhangi bir ceza işleminin de kişi ayırt etmeksizin yerine getirilmesini savunur. Ona göre adaletin himayesi de ancak eşitlik söz konusu olduğunda gerçekleşir. Bu bahsin devamında Sultan Mahmud döneminde sipahsalar olduğunu bildirdiği Ali Nûş-Tekin’in, sultan Mahmud’un muhtesip had cezası uygular demesine rağmen gece sarhoş bir şekilde sokağa çıkışını ve muhtesipten kırk sopa yedikten sonra ertesi gün sultanın huzuruna gelerek yara izlerini gösterdiğini anlatır. Devamında ise düşüncelerini şu şekilde ifade eder. “...Devlet düzeni ve ceza sisteminin temelleri sağlam oturtulduğu için hukuk, zikredildiği gibi fark gözetilmeksizin herkese uygulanmaktaydı.” “...Padişah vicdan sahibi ve adaletli olunca reaya daima huzur içinde olur” (Nizamülmülk, 2018: 56). Sözlük anlamında belirtilen tanım ile Siyasetnâme’de vurgulanan anlam birbirine yakındır.

4.2.12. Saygı Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlükte, “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram” (Demiral ve Alaylıoğlu, 2019: 105) gibi anlamlara gelen saygı kavramı Siyasetnâme içerisinde sözlük anlamında geçen ifadelere yakın olarak kullanılmıştır. Bu değerle ilgili Siyasetnâme içerisinde ki örnekler, 31. Fasılda söylenen “kölelerin ve uşakların padişah dergahında duruşlarının düzenlenmesine dair” kısmında, “küçüklerin duruş düzeni açıklığa kavuşmalı, yerleri belli olmalı, hürmette kusur edilmemeli” (Nizamülmülk, 2018: 103) gibi saygı değeri kapsamında ele alınabilecek örnekler mevcuttur. SBDÖP’da bu değerın kullanılış amacı, insani davranışlarda ve ikili ilişkilerde davranış usulüne verilen önemdir (MEB, 2018: 24).

4.2.13. Sevgi Değeriyle İlgili Bulgular

Sevgi kelimesi Sözlükte, “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” (Demiral ve Alaylıoğlu, 2019; 109) olarak geçmektedir.

Sevgi değeri Siyasetnâme içerisinde pek az geçmesine rağmen hikâye ve kıssalarla bu sınırlılık önemli ölçüde azalmıştır. Bu değerle ilgili bulgular, Musa peygamberin yürümeye dermanı kalmayan koyunu sırtına alıp sürüye yetiştirmesi (Nizamülmülk, 2018: 122), bir günahkarın ölmek üzere bulunduğu uyuz köpeği besleyip iyileştirmesi sonucu cennete gitmesi (Nizamülmülk, 2018: 123) örnekleri sevgi değeri kapsamında ele alınabilecek örneklerdendir. SBDÖP’da bu değer kök değer olarak belirtilerek diğer değerlerle beraber aktarılması önerilmiştir.

4.2.14. Tasarruf Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlükte, “Bir şeyi istediği gibi kullanma yetkisi, kullanım, tutum” (Demiral ve Alaylıoğlu, 2019; 143) olarak geçen bu değer Siyasetnâme içerisinde şu şekilde kullanılmıştır: 49. Fasıl’da, “Padişahın hazine sahibi olmasına ve onun düzene konması prensibine dair” konusunda tasarrufun önemine değinilmiştir (Nizamülmülk, 2018: 184). Ayrıca tasarrufun teklif edildiği takdirde kabul görmesi gerektiği (Nizamülmülk, 2018: 188) vurgulanarak bu değerın önemine işaret edilmiştir. SBDÖP’da tasarruf Siyasetnâme içerisinde geçen anlamıyla aynı anlamda kullanılmıştır (MEB, 2018: 15).

4.2.15. Vatanseverlik Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlükte “yurtsever” (Demiral ve Alaylıoğlu, 2019; 121) olarak geçen vatanseverlik değeri Siyasetnâme içerisinde şu şekilde yer almıştır: Melik Perviz’in ağzından padişahların asla görmezden gelmemesi gereken suçlardan birinin “memleketlerine kastetmek günahını işleyenlerin olması (Nizamülmülk, 2018: 27) gerektiğini bildirmesi ve 10. Fasılda ele alınan “İstihbarat sahiplerine, gizli habercilere, beridlere ve memleket işleri için alınacak tedbirlere dair” başlığında belirtilen habersiz, gaflet içinde memleketin çok zarara uğrayabileceği vurgulanarak memleket işlerinde mutlaka tedbire başvurulması gerektiğinin önemi üzerinde durulması (Nizamülmülk, 2018: 54) vatanseverlik kapsamında ele alınabilir. SBDÖP’da bu değerden kasıt ülkenin kaynaklarının bilinçli şekilde kullanılması olarak belirtilmiş ve coğrafi faktörlere atıf yapılmıştır (MEB, 2018: 21).

4.2.16. Yardımseverlik Değeriyle İlgili Bulgular

Sözlükte; “Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, ihtiyaç maddeleri ve işlerin daha etkin ve verimli olabilmesi için sağlanan katkı” (TDK, 2019) olarak belirtilmiştir. Siyasetnâme içerisinde; memurların halka karşı yapıcı-latif olması gerektiği (Nizamülmülk, 2018: 19), zayıf ve yoksula haklarının tam verilmesinin gerektiği (Nizamülmülk, 2018: 35, 38), yöneticinin vasıflarının birinin de insafı olmak (Nizamülmülk,

2018: 75) olması yardımseverlik değerine verilen önemi göstermektedir. SBDÖP’da yardımseverlik değeri; daha çok sosyal dayanışma vb. kurumların desteklenmesinin gerekliliği anlamında kullanılmıştır (MEB, 2018: 19).

Bu alt problem sorusu içerisinde SBDÖP’da yer alan on sekiz değerden Siyasetnâme içerisinde ortak on altı değer tespit edilmiştir. Bu değerler: Adalet, aile birliğine önem verme, bilimsellik, barış, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, duyarlılık, estetik, eşitlik, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverliktir. SBDÖP’da yer almasına rağmen Siyasetnâme içerisinde yer almayan bazı değerlerde vardır bunlar: Bağımsızlık, eşitlik ve özgürlüktür.

4.3 Üçüncü Alt Probleme Dair Bulgular

Çalışmamızın bu başlığı altında, Siyasetnâme’nin içeriğini okumayı kolaylaştıran etmenlerden birisi olan anlatım tarzının (anı, hikâye, anekdot, efsane vd.) Sosyal Bilgiler dersi açısından kullanılabilirliği incelenmiştir. Bu başlık altında belirtilen problemin çözümüne yönelik belirlediğimiz alt problem sorusu, “Siyasetnâme’nin içeriğini oluşturan anlamlı sözler, kıssalar, anekdot ve durum hikayelerinin, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan değerlerin verilmesinde materyal olarak kullanılabilirliği ne ölçüdedir?”

Sosyal Bilgiler dersi zengin içeriği ve yapısı bakımından incelendiğinde anlaşılabilirliği gibi konusunu insanın teşkil ettiği edebiyat ile birbirine benzemektedir (Brabant, 1989; Johnston, 1989; Akt. Mc Govan-Guzzetti, 1991: 36). Bu benzerlik sadece temellerine insanı almalarından dolayı değil kültüre de aynı ölçüde önem vermelerinden kaynaklanmaktadır. SBDÖP’da Sosyal Bilgiler dersinde edebi ürünlerden faydalanılması gerektiği üzerinde durmuş ve bu yönde öğretmenlere tavsiyede bulunulmuştur (MEB, 2018: 10).

Sosyal Bilgiler dersinde kullanılacak edebi ürünlerden bazıları ise: Efsaneler, destanlar, masallar, bilmeceler, atasözleri, şiirler, halk hikayeleri, maniler, alkış-kargış, menakıpnameler, gazavatnameler, öyküler, tarihi romanlar, gezi yazıları, keşifler, denemeler, makaleler, fıkralar, belgeseller, biyografiler, biyografik romanlar, monografiler, söylevler, anılar, mektuplar, fabllar, mizahi kitaplar, atlaslar, ansiklopediler, gazete ve dergiler (Dolmaz, 2018: 2, 6; Öztürk ve Otluoğlu, 2003: 64, 101) olarak sayılabilir.

Önemli olan seçilen edebi ürünlerden doğru ve etkili bir şekilde faydalanmak ve değeri net bir şekilde öğrencilere benimsetmektir. Ayrıca kullanılacak olan edebi materyal

içerisinde hedef değere aykırı değer unsurlarının olmamasına dikkat etmek gerekmekte (Aslan, 2009: 38) ve sözlü-yazılı edebi materyallerle desteklenen bir Sosyal Bilgiler dersinin daha ilgi çekici bir hale gelebileceği unutulmamalıdır (Gülüm ve Ulusoy, 2008: 123). Edebiyatın Sosyal Bilgiler dersi için kullanılabilir olmasına rağmen Sosyal Bilgiler dersinde edebi ürünlerin kullanılmasının literatürde yapılan çalışmalar ile desteklendiği görülmektedir. Ancak edebi ürünlerin değerler eğitiminde kullanımına yönelik yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır (İbret, Avcı, Karabıyık, Güleş, Demirci, 2017: 107). Sosyal Bilgiler öğretmenleri ise edebiyatın Sosyal Bilgiler dersinde, “değerlerin aktarımını kolaylaştırması, bilgilerin kalıcılığını artırması, kültürel öğeleri öğretmesi ve öğrencilerin derse ilgisini artırması” (İbret vd., 2017: 118) şeklinde faydası olacağı kanısındadırlar.

Sosyal Bilgiler dersinin önemli bir bölümünü oluşturan öğrencilere kültürel geçmişlerini öğretebilecek, etkili bir disiplin olan Tarih biliminden üst düzeyde faydalanılarak oluşturulan kültür ve miras öğrenme alanında aktarılması hedeflenen değerler başta olmak üzere Sosyal Bilgiler dersi değer öğretiminde yazılı/sözlü edebi materyallerin kullanımı önemlidir. Bu materyallerin kullanımı İbret vd. (2017) makalesinde bahsettikleri yararları öğrenciye sunmakla kalmaz özellikle yazıldığı dönemi yansıtan eserlerin okutulması öğrencilerin araştırma isteklerini artırıp örtük olarak öğrenmeyi öğrenme yetkinliğine ulaştıracaktır.

4.4. Dördüncü Alt Probleme Dair Bulgular

Bu alt problem durumuna kadar SBDÖP’da geçen değerlerin neler olduğu, Siyasetnamede geçen beyitlerin SBDÖP’da verilmesi öngörülen değerlerin aktarılmasında kullanılabilirliğinin durumu, Siyasetnâme’de ve SBDÖP’da yer alan ortak değerlerin mevcudiyeti, Siyasetnâme’de ve SBDÖP’da yer alan ortak değerlerin aktarılması hedeflenen öğrenme alanları dâhilindeki kazanımlarının tespiti gibi sorunların çözümüne cevap vermeye çalıştık.

Bu başlık altında ise SBDÖP’da ve Siyasetnâme’de yer alan ortak değerlerin öğrenciye nasıl aktarılabilirliği hakkındadır. Bu nedenle bu başlık altında belirlediğimiz alt problem cümlesi “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda ve Siyasetnâme’de yer alan ortak değerler, öğrenciye öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak aktarılabilir mi? Aktarılabilirse hangi öğretim yöntemi veya tekniği kullanılabilir?”

4.4.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda ve Siyasetnâme 'de Yer Alan Ortak Değerlerin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Eğitim-öğretim sürecinde, hedef kazanımların öğrenciler üzerindeki etkisinin kalıcılığını artırarak davranış değişikliğinin devamının sağlanmasında derste kullanımı seçilen öğretim yöntem ve teknikleri büyük önem taşımaktadır (Sever, Yalçınkaya ve Mazman, 2009: 156; Durdukoca, 2018: 212). Burada geçen yöntem ve teknik kavramlarının çoğu zaman birbirlerinden ayırt edilmesinde zorlanıldığı için kısaca değinmek gerekirse Yöntem; “Belli bir amaca erişmek için tutulan yol (Demirel, 2015: 103) demektir. Bir dersin hedefine ulaşmak ve konuyu öğretmek için stratejiye uygun olarak seçilen ve izlenen düzenli yol” (Yazar, 2016: 5) olarak tanımlanmaktadır. Teknik ise “Öğretme yöntemini uygulamaya koyma biçimidir” (Öztürk ve Dilek, 2003: 137). Öğretim materyallerini sunmada ve öğretim etkinliklerini örgütlemeye izlenen özel bir yol” (Bilen, 2002: 81). şeklinde tanımlanmıştır. Eğitimde birbirinden farklı öğretim kuramları, yaklaşımları, teknikleri (Sönmez, 2019; 88, 100, 221) olsa da eğitimin genel hedefi, kişide bulunması istenilen davranışların kişilerde bulunmasını sağlamaktır (Sönmez, 2019: 2). Siyasetnâme ve SBDÖP’da yer alan ortak değerlerin, öğrencilere hangi öğretim yöntem/tekniki kullanılarak daha etkili bir şekilde aktarılacağı hususunda öğretmenlerimize faydalı olması düşüncesiyle aşağıda Siyasetnâme'nin kullanılarak ilgili değerlerin kazandırılmasına yönelik örnek ders planları mevcuttur.

4.4.2. Adalet Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri

Siyasetnâme içerisinde yer alan değerlerden bir tanesi de adalet değeridir (Nizamülmülk, 2018: 8, 10, 13, 34, 41, 50, 119, 165, 186). Bu değerın önemine ikinci alt problemimizin başlığı altında işaret etmiştik. Bu başlık altında ise adalet değerinin öğrencilere nasıl aktarılacağı konusunda bulgularımıza yer verilecektir. Adalet değerinin Siyasetnamede yer alan kullanımının aktarımında “Siz olsaydınız ne yapardınız?” tekniğinden yararlanılabilir. “Siz olsaydınız ne yapardınız?” tekniği, karta bir durum yazılır veya durum sınıfa aktarılır sonra öğrencilere “Siz olsaydınız ne yapardınız?” sorusu sorularak yanıtlamaları istenir (Sönmez, 2019: 253).

4.4.2.1. Adalet Değerinin Siyasetnâme’de Kullanımına Dair Kullanılabilecek Örnek Çalışma Yaprağı

Etkinlik: Siyasetnâme 5. fasılda geçen bir hikâye: Yedi yıl sonra bargâhta ve saray kapısının önünde kimseciklerin olmadığı, muhafızların pineklediği bir öğle vakti çan sesleri yükselmeye başladı. Nûşirevân (Adil hükümdar) sesi duyar duymaz derhal iki hadimi görevlendirerek: “Bakın bakalım kimmiş şikâyete gelen.” dedi. Hadimler gelip baktıklarında bir de ne görsünler: Sarayın kapısından bir yol içeri dalarak sırtını zincirlere sürten sıksa, çelimsiz, uyuz bir eşekten başka bir şey değildi. İki hadim Nûşirevân’ın huzuruna vararak, “Efendimiz, şikâyete gelmiş birisi mevzubahis değildir. Sadece sıksası çıkmış, çelimsiz, uyuz bir eşek ya keyif aldığından ya da kaşındığından sırtını zincire sürtüyor.” dediler. Nûşirevân: “Yanlış düşünüyorsunuz. Zira bu eşek bile adalet talep etmeye gelmiştir. Gitmenizi ve eşeği şehrin merkezinde dolaştırarak sahibini bulmanızı ve ardından beni haberdar etmenizi emrediyorum.” dedi. Hadimler Melik Nûşirevân’ın huzurundan ayrıлып eşeği şehrin meydanına götürerek: “Bu eşeği tanıyan var mı?” diye sordular. Dediler ki: “Evet, şehir ahali onu tanır. Bu eşek falanca çamaşırcınınındır. Yirmi yıldır onu tanırız. Her Allah’ın günü çamaşırları bu eşeğe yükleyip akarsu kenarına yıkamaya götürüp akşama geri getirirdi. Tabii o zamanlar bu genç bir eşekti, ama artık yaşlandığı için sahibi onu dışarı kovdu. Şehirde millet Allah rızası için ona ottur, sudur falan verir. Birkaç gündür de ortalıkta onu göremedik.” Hadimler meseleye vâkıf olunca derhal saraya dönerek Nûşirevân’ın huzuruna varıp meseleden onu haberdar kıldılar. Nûşirevân: “Size bu eşeğin bile adalet istemek için dergâha geldiğini söylememiş miydim? Bu gece hayvancağızı yemleyiniz ve yarın da gereken ne ise yapmak için çamaşırcıyı mahallenin dört kethüdasıyla birlikte huzuruma getiriniz.” dedi. Ertesi gün hadimler aynen kendilerine emredildiği gibi yaptılar. Eşeği, sahibiyle birlikte mahallenin dört kethüdasını Nûşirevân’ın sarayına getirdiler. Nûşirevân çamaşırcıya dedi ki: “Bu eşek genç iken onu işe koşuyordun, yemini veriyordun. Şimdi ise yaşlanıp elden ayaktan düştüğünden ötürü ona yem vermez oldun. İşlerini göremez olunca onu sokağa attın. Peki, sorarım sana, onun o yirmi yıllık yaptığı hizmet nereye gitti?” Şah, çamaşırcıya kırk sopa vurulmasını emrederek şöyle ferman buyurdu: “Bu dört kethüdanın nezareti altında, yaşadığı müddetçe eşeğe ihtiyacı olduğu kadar yemini temin edeceksin; bir aksaklık olduğu takdirde seni ben nasıl terbiye edeceğimi bilirim, bunu iyi belle!”

Ahmet öğretmen sınıfta bu hikâyeyi okur; siz böyle bir durumda karar verici olsaydınız nasıl hareket ederiniz? Sorusunu yöneltir.

Etkinlik 2. Aşağıda boş bırakılan yerleri doldurunuz.

Adalet sadece insanlar için midir?

.....

.....

.....

.....

.....

Etkinlik 3. Aşağıda verilen davranışları Siyasetnâme'deki adalet konusuyla ilgili örnekleri göz önüne alarak doğru olanlarını D, yanlış olanları ise Y yazarak cevaplandırınız.

Her kim karşımda olursa olsun adil olur, eşit davranırdım. ()

Adalet sadece insanlar içindir ().

Tüm canlılara adaletle davranırım ().

Çaresiz ve güçsüzlere de ayırım yapmadan adil olunmalıdır ().

Her koşulda adaletle davranmak mutluluğun sağlanmasında önemlidir ().

4.4.3. Çalışkanlık Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri

Siyasetnâme içerisinde yer alan değerlerden bir tanesi de çalışkanlık değeridir. Eserde, saray görevlilerinin taşımaları gereken bir özellik olarak aktarılmıştır (Nizamülmülk, 2018: 77, 88). Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerine bu değerini öğrencilere kazandırılmasında “anlatım” yönteminden yararlanması tavsiye edilmektedir. Anlatım yöntemi, konuşmaya dayalıdır; konuya açıklık getirip ikna etmede kullanılabilir (Sünbül, 2007: 329).

4.4.3.1. Çalışkanlık Değerinin Siyasetname ‘de Kullanımına İlişkin Örnek Çalışma Yaprağı

“Siyasetnâme’nin üzerinde oldukça fazla durduğu konulardan bir tanesi de ‘çalışkanlıktır’. Bu değer, belli başlı kimselerin konumlarının saptanmasında bir ölçüt olarak belirlenmiştir” şeklinde öğrencilerine bilgi veren Aysima öğretmen bu bilgi doğrultusunda öğrencilerinden aşağıda verilen bilgilerin sonlarına Doğru mu-Yanlış mı sorusunu sorarak dersini işler.

Etkinlik:

Ahmet’in işe alacağı arkadaşının daha önce bu işle ilgili tecrübesiz olması Ahmet’in arkadaşı için olumlu bir durumdur ().

Çalıştıkları işte başarılı olan kimseler genel olarak bakıldıkları taktirde çalışkan oldukları görülür ().

Zamanında yatıp-uyanmak çalışkan olma yolunda etkilidir ().

Etkinlik 2: Çalışkan olmanın önemini Siyasetnâme’de geçen bölümleri dikkate alarak aşağıda bırakılan noktalı yerlere yazınız?

.....

.....

.....

4.4.4. Eşitlik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri

Siyasetnâme’de vurgulanan değerlerden biriside “eşitlik” değeridir. Eser içerisinde bu değer, kanun önünde hukuken insanların rütbe ve isimlerine göre ayrı ayrı değerlendirmelerine değil aksine herkesin eşit şekilde aynı uygulamaya tabii olmaları gerektiği şekilde belirtilmiştir. Örneğin: Sarhoş olması nedeniyle evden çıkmaması gereken Ali Nuş Tekin’in konumuna güvenerek kimsenin kendisine karışamayacağını sanarak çarşı muhtesibinden ceza alması olayı eşitlik değerinin hikayelerle Siyasetnâme’de yer aldığına göstergesidir. Siyasetnâme’de “...Devlet düzeni ve ceza sisteminin temelleri sağlam oturtulduğu için hukuk, zikredildiği gibi fark gözetilmeksizin herkese uygulanmaktaydı” (Nizamülmülk, 2018: 61) denilerek yine eşitlik ilkesinin önemine işaret edilmektedir. Bu değer Sosyal Bilgiler dersinde “*Altı Şapka Düşünme*” tekniği ile öğrencilere aktarılabilir. Altı Şapka Düşünme tekniği: “Üst düzey düşünme becerilerini öğrencilere kazandırmak, çok yönlü, eleştirel ve yaratıcı düşünme” (Sönmez, 2019: 136) beceri özelliklerinin öğrenciler tarafından benimsenmesinde kullanılabilecek bir tekniktir.

4.4.4.1. Eşitlik Değerinin Siyasetnâme ‘de Kullanımına İlişkin Örnek Çalışma Yaprağı

“... Mahmud ona şöyle dedi: “Gündüz eve böyle körkütük sarhoş halde gitmen yakışık almaz, güneş batana değin burada istirahat eyle; ayıldıktan sonra gidersin. Muhtesibseni şu halde görürse derhal derdest eder; hadd cezasını uygulayarak sopa vurdurur. Senin itibarın zedelenir, bu da içime dert olur.” Elli bin kişilik bir ordunun serdarı olan Ali Nûş-Tekin’in kudreti bin adama bedeldi. Muhtesibin böyle bir şeye cesaret edeceği aklının ucundan bile geçmiyordu. Sultana: “Bana müsaade.” dedi. Sultan Mahmud: “Madem laf dinlemiyorsun buyur müsaade senin!” dedi. Ali Nûş-Tekin çevresinde kalabalık maiyeti olduğu halde atına binerek evin yolunu tuttu. Pazar yolunda muhtesib ile karşılaştı. Muhtesib ona kanunda belirtilen cezayı vererek kanunu uyguladı..”

Öğretmen, Siyasetnâme içerisinde yer alan yukarıdaki hikayeyi öğrencilerine okuyarak onlara “Altı Şapka Düşünme” tekniğine uygun olarak görüşlerini söylemelerini ister.

Ahmet: Muhtesip, ordu komutanına herkesin ortasında ceza vererek rencide etmiştir (Kırmızı Şapka).

Kenan: Her ikisi de hatalıdır. Birisi yasaları çiğnemiş, diğeri komutanı rencide etmiştir (Siyah Şapka).

Nur: Muhtesip görevini yapmış, yasaları uygulamış, eşit olarak muamele etmiştir (Mavi Şapka) şeklinde diğer öğrencilerde görüşünü açıklar ve Siyasetnâme’den hareket ederek bir olayın çok boyutluluğu üzerinden öğrenciler fikir birliğine sahip olur.

4.4.5. Sorumluluk Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri

Siyasetnâme ve SBDÖP içerisinde vurgulanan değerlerden bir tanesi de sorumluluk değeridir. Siyasetnâme’de bu değerle ilgili, “Hükümdar üst düzey devlet görevlilerinin sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini denetleyerek kendi sorumluluğunun gereğini yapmalı ve halkının üzerinde olan hakkını vermelidir.” (Nizamülmülk, 2018: 8, 9, 11, 20) denilerek idarecilerin vatandaşı ile olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Anlatım yöntemi, konuşmaya dayalıdır, konuya açıklık getirip ikna etmede kullanılabilir (Sümbül, 2007: 329).

4.4.5.1. Sorumluluk Değerinin Siyasetnâme’de Kullanımına İlişkin Örnek Çalışma Kâğıdı

Öğretmen, Siyasetnâme içerisinde yer alan sorumluluk değeri ile ilişkilendirilebilecek kısımları öğrencilerine okur ve onlardan aşağıda yer alan etkinlikleri yapmalarını ister:

Etkinlik: Sorumluluk sizler için ne ifade etmektedir? (Siyasetnâme’de yer alan bölümü kastederek) Parçayı okuduktan sonra sizler için halen aynı anlama mı gelmektedir?

Sorumluluk kavramı hakkında öncesi.....

Sonrası.....

Etkinlik 2: Sorumluluk almak Siyasetnâme’de geçen parçalarla beraber değerlendirildiğinde sizce niçin önemli olabilir?

.....
.....

Etkinlik 3: Sorumluluk sahibi olan kimselerin nitelikleri hakkında Siyasetnâme’de geçen bölümleri dikkate alarak yorumlayınız.

.....
.....

4.4.6. Vatanseverlik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri

Siyasetnâme ve SBDÖP’da yer alan öğrencilere aktarılması beklenen değerlerden bir tanesi de vatanseverlik değeridir. Siyasetnâme’de bu değerden; affedilemeyecek hatalardan birinin “vatan hainliği”nin olması (Nizamülmülk, 2018: 27) X. Fasılda ele alınan “İstihbarat Sahiplerine, Gizli Habercilere, Beridlere ve Memleket İşleri İçin Alınacak Tedbirlere Dair” başlığında belirtilen; habersiz, gaflet içinde memleketin çok zarara uğrayabileceği vurgulanarak memleket işlerinde mutlaka tedbire başvurulması gerektiğinin önemi üzerinde durulması (Nizamülmülk, 2018: 54) vatanseverlik değerinin Siyasetname içerisinde yer aldığıının göstergeleridir. Bu değerın öğrencilere aktarılmasında ise konuya açıklık getirip ikna etmede kullanılan (Sünbül, 2007: 329) anlatım yönteminden faydalanılabilir.

4.4.6.1. Vatanseverlik Değerinin Siyasetname'de Kullanımına İlişkin Örnek Çalışma Kâğıdı

Öğretmen, Siyasetnâme içerisinde devlet yönetimi ile ilgili bölümleri okuyarak öğrencilerinden ne düşündüklerini sorar.

Düşünceler:.....

Vatanseverlik hakkında Türk Askerinin önemini Siyâsetname'de vurgulanan özelliklerle karşılaştırarak kompozisyon yazınız.

Yukarıda verilen resim ile haber almanın önemini Siyasetnâme'de vurgulandığı şekliyle (memleket işlerinde tedbire başvurulması gerekliliği) karşılaştırınız.

4.4.7. Yardımseverlik Değerinin Aktarılmasında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem veya Teknikleri

Siyasetnâme içerisinde ve SBDÖP’da aktarılan ortak değerlerden bir tanesi de yardımseverlik değeridir. Siyasetname içerisinde bu değerle ilgili; memurların halka karşı yapıcı olmasının gerekliliği (Nizamülmülk, 2018: 19), zayıf ve yoksula haklarının tam verilmesinin önemi (Nizamülmülk, 2018: 35, 38) üzerinde durulmuştur. Bu tekniğin öğrencilere aktarılmasında önerilebilecek öğretim yöntemi ise proje tabanlı öğrenmedir. Proje tabanlı öğrenme; sorun belirlenip, çözümünü için klasik veya yaratıcı olarak çözüm önerileri getirilir. Bu yöntemle birlikte öğrenciler kendi öğrenmelerini kurgulayıp planlayabilirler (Sönmez, 2019: 123).

4.4.7.1. Yardımseverlik Değerinin Siyasetnâme’de Kullanımına İlişkin Örnek Çalışma Kâğıdı

Öğretmen, öğrencilerinden yardımseverlik değeri kapsamında Siyasetnâme içerisinde yer alan bölümleri okur. Öğrencilerden sosyal sorumluluk projeleri kapsamında: Kamu yararına kurulan kuruluşların öneminden bahsederek çocukların bu yönde proje fikirleri oluşturmalarını ister.

- Aşağıda yer alan görselden yola çıkarak yardımsever olmanın önemini belirtiniz.

İnsanlara karşı “yardımsever” olmanın önemini Siyasetnâme’de vurgulandığı biçimi de dikkate alarak yorumlayınız.

.....

.....

.....

Yardımsever olmak demek sizler için ne ifade etmektedir:

.....

.....

.....

BÖLÜM 5

5.1. Tartışma ve Sonuç

“Sosyal Bilgiler Öğretiminde Nizamülmülk’e Ait Siyasetnâme İsimli Eserinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı bu çalışmamızda ilgili Siyasetnâme’nin yazıldığı dönemde bizlere aktardığı değerlerle bu günkü SBDÖP’da verilmesi öngörülen değerleri karşılaştırmış ve değerlerin büyük oranda eserde işlendiği, tema edildiği görülmüştür. SBDÖP’da yer alan on sekiz değerden; Adalet, aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik olmak üzere on altı ortak değere metinler içerisinde yer verilmiştir. Çok ilginç olarak; bağımsızlık, özgürlük gibi Siyasetnâmeler ile ilgili kolayca ilişkilendirilebilecek olan değerlere ulaşamamıştır.

Nizamülmülk’ün Siyasetnâmesi ile ilgili yapılan çalışmalar (Harmancı, 1999; Togay, 2017; Gözel, 2019; Özçelik, 2004) ise daha çok bu eserin adına yönelik olarak Siyasetnâme yargısına göre hazırlanmışlardır. Bu tekdüzeliğe birazda olsa son vermeye çalışanlarda vardır (Zengin, 2017). Bu çalışma; Nizamülmülk’ün siyasi değerlerine yönelik olup diğer yapıtlardan biraz farklılık gösterse de eserin her yönüyle incelendiğini söylemek güçtür.

Çalışmamız; SBDÖP’da vurgulanan yazılı edebi ürünlerin Sosyal Bilgiler dersi içerisinde kullanılabilirliğini artırıp bu öneri doğrultusunda özellikle kadim kültürümüzün tavsiye ve yöntemlerini kullanıp bu yönde bir farkındalık oluşturacaktır. Sosyal Bilgiler ders kitapları tarandığında Nizamülmülk ve eseri hakkında şöyle bahsedilmiştir;

“Bir Devre Damga Vuran Devlet Adamı (Nizamülmülk)

Dandanakan Savaşı’ndan sonra Selçuklu Devleti’nin hizmetine giren Nizamülmülk, Selçuklu Sultanları Alparslan ve Melikşah Dönemi’nde görev yapmıştır.

Nizamülmülk, Sultan Alparslan’ın vefatıyla Melikşah’ın tahta geçmesinde, düzen ve asayişin korunmasında ve devletin en parlak dönemini yaşamasında etkili olmuştur”(Yıldırım, Kaplan, Kuru, Yılmaz, 2019: 83).

Burada da görülebileceği gibi Nizamülmülk hakkında ders kitapları yeterli malumat ve doyurucu bilgi vermemekte dolayısıyla öğrencilerin merak duygusunu harekete geçirecek dönemde yazılmış eserlerden öğrencilerin haberi dahi olmamaktadır. Alan yazındaki konuyla ilgili yapılan çalışmaların azlığı, ders kitaplarında Siyasetnâme’ye yeteri kadar yer

verilmemesi ve öğrencilerin değerler eğitiminde önemli yeri olan YEÜ'den istenilen düzeyde faydalanamaması gibi nedenlerden dolayı bu çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Toplumların yaşam standartlarını belirleyen kuralların temelinde o toplumun kabul ettiği temel değer yargıları yatmaktadır. Değişen dünyada, toplumlarda gitgide kendi uluslarının değer yargılarından arınıp daha farklı değer yargılarını benimsemektedirler. Bunun önünü alıp “öze dönüş”ü gerçekleştirme görevinde değerler eğitimi'nde saklıdır. Biz bu çalışmada; ileride daha da tartışılacak olan değerler eğitiminin önemine işaret edip, olabilecek muhtemel sorunlara çözüm önerileri getirip SBDÖP'da belirtilen YEÜ'in Sosyal Bilgiler dersinde kullanımına yönelik olarak farkındalık oluşturmayı hedefledik. Bulgularımız ise; YEÜ'den ve aynı zamanda kadim uygarlığımıza ait önemli bir kaynak olan Nizamülmülk'ün yazmış olduğu Siyasetnâme isimli eserin değinmiş olduğu değerlerin SBDÖP'da da karşılık bulduğu ve on sekiz değerden on altı değer Nizamülmülk'ün Siyasetnâme'sinde yer aldığı görülmüştür. Bu değerler; Adalet, aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, sevgi, saygı, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, eşitlik ve yardımseverlik'tir. Özgürlük ve bağımsızlık değerleri ise SBDÖP'da yer alıp Siyasetnâme içerisinde doğrudan geçmemektedir. Bu tespit bizlere Siyasetnâme'nin bir Siyasetnameden fazlası olduğunu göstermektedir. SBDÖP'da “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Husular” bölümünde belirtilen: “efsane, destan, masal, atasözü, halk hikayesi, gibi türlerden yararlanarak, Sosyal Bilgiler dersi edebi ürünlerle desteklenmelidir” denilmektedir. Siyasetnâme'nin içeriğinde yer alan değerler ile birlikte SBDÖP'da vurgulanan YEÜ'in Sosyal Bilgiler dersi için önemini göz önünde bulundurursak eserin değeri kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

5.2. Öneriler

Çalışmamızın bu bölümünde; Milli Eğitim Bakanlığına ve öğretmenlere yönelik olarak bazı önerilere yer verilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığına yönelik öneriler;

- Ders kitaplarında ilgili öğrenme alanları dahilinde yer alan etkinliklere yazılı edebi ürünlerden alınan metinler konulabilir.
- Ortaokul öğrencilerine temel tarihimizle ilgili yazılı edebi ürünlerin tanıtılacağı seçmeli bir ders konulabilir.
- Nizamülmülk'ün "Siyasetnâme" adlı eseri 100 Temel Eser içerisine alınabilir.
- İçerisinde bulunduğumuz bulaşıcı hastalık- virüslerin yaygınlığını göz önüne alarak Sosyal Bilgilere özgü değerler arasında 2005 öğretim programı'nda bulunmasına rağmen 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer almayan "Temizlik" değerinin tekrar programa alınması gerekmektedir. Bu değer Siyasetnâme içerisinde 17. Fasılda; "Padişahların Nedimlerine, Yakınlarına ve Onların iş(ler)inin Düzenlenmesine Dair" olan kısımda vurgulanmaktadır (Nizamülmülk, 2018: 76, 88).

Öğretmenlere yönelik öneriler;

- Değerler eğitimine yönelik hizmet içi kurslara katılım sağlamalıdır.
- Değer aktarımında Siyasetnâme içerisinde yer alan metinlerden faydalanmalıdırlar.
- Kullanacakları öğretim yöntemi veya tekniğini belirlerken sınıflarının hazır bulunuşluk düzeylerini dikkate almalıdırlar.
- Siyasetnâme'yi okumamış ise okumalı ve öğrencilerinde okumalarına yönelik imkan sağlamalıdırlar.

KAYNAKÇA

Adalıoğlu, Hasan Hüseyin (2009). “Siyasetnâme” Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 33, s.304, İstanbul.

Aladağ, S. (2012). İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Bilişsel Düzeyde Kazanmalarına Etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16 (1), 123-146.

Aladağ, S. Yel, S. (2015). *Sosyal Bilgilerde Değerlerin Öğretimi*. (Baskı 4). (Ed. Mustafa Safran) 120-150, Ankara: Pegem.

Aslan, M. (2009). *Değerler Eğitiminde Kahramanlardan Yararlanma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Osman Paşa Üniversitesi/ Tokat.

Aydın, M.Z & Akyol, Ş. (2012). *Okulda Değerler Eğitimi*. Yöntemler Etkinlikler Kaynaklar. Ankara: Nobel.

Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yardımseverlik değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/ Ankara.

Aslan, A. & Ulusoy, K. (2016). *Değerli Bir Kavram Olarak Değer ve Değerler Eğitimi*. (Ed. Refik Turan, Kadir Ulusoy- Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi). 1-14. Pegem

Bilgili, S. (2013). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (8.Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.

Bilen, M. (2010). *Öğretim, öğretme yöntemleri. İçinde Eğitimde ilke ve yöntemler* (Ed: Bilen,M.). Ankara: Betik Kitap.

Demiray, Kemal ve Alaylıoğlu, Ruşen (2017). *Ansiklopedik Türkçe Sözlük* (9. Baskı). İstanbul: İnkılâp Yay.

Demirel, Ö. (2015). *Öğretme Sanatı* .(21. Baskı). Ankara: Pegem.

Dolmaz,M. (2018). Kitap İnceleme: Sosyal Bilgiler öğretiminde edebî ürünler ve yazılı materyaller, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1-8.

Doğan, Mehmet. (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Yazar Yayınları.

Dökmen, Ü. (2004). *Küçük Şeyler*. İstanbul: Sistem.

Durdukoca, F. Ş. (2018). Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Uygulamaları İçin Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Seçimine Yönelik Yeterlik Algıları ve Görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 22 (1) , 211-242 .

Gülüm, K. ve Ulusoy, K. (2008). Sosyal Bilgiler dersinde göç konusunun işlenişinde halk türkülerinin kullanılması (örnek bir çalışma). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (26), 112-127.

Gözel, A. (2019). *Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinde Devlet Adamının Siyaset Filozofu Olarak Portresi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi/ Konya.

Harmancı, M. (1999). *İslam Felsefesinde Siyaset Teorisi (Farabi, Maverdi, Nizamülmülk, İbn Teymiyye'nin Siyasetnâmelerine göre)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi / Konya.

Haralambos, M. (1987). *Sociology: Thames and Perspective*. London: Bell & Hyman.

Hökelekli, H. (2010). Modern Eğitimde Yeni Bir Paradigma: Değerler Eğitimi. *Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6 (18), 4-9.

İbret, B , Karasu Avcı, E , Karabıyık, Ş , Güleş, M , Demirci, M . (2017). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlerin öğretiminde edebi ürünlerin kullanımı. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* , 2017 (9) , 104-124.

Madge, J. *The Tools of Science An Analytical Description of Social Science Techniques*. Anchor Books Doubleday and Comp. , 1965.

Merçil, E. (1993). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat.

Mc Govan, T., & Guzzetti, B. (1991). *Edebiyat Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Çev: Ahmet Doğanay, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*.

Özçelik, Dilek. (2004). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Siyasetnâmelerin Yeri ve Önemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özaydın, Abdülkerim (2018). Nizamülmülk'ün Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na Hizmetleri. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Bahar 7, s. 1-31.

Özaydın, Abdülkerim (2007), "Nizamülmülk", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 33, s. 194-196, İstanbul.

Öztürk, C, Otluoğlu R. (2003). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller* (2. Baskı). Ankara: Pegem.

Öztürk, C. Dilek, D. (2003). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (2.Baskı) Ankara: Pegem.

- Özdemir, E. (1965). Uygulamalı Dramatizasyon. Ankara: Güzel İstanbul.
- Sever, R. Mazman, F. Yalçınkaya, E. (2009). Sosyal Bilgiler öğretiminde etkili bir öğretim yöntemi: Dramatizasyon. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 1, 155-166.
- Sünbül, M, A. (2007) *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Konya: Çizgi.
- Kafesoğlu, İbrahim (1988). “Nizamülmülk”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 329-330, İstanbul.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiyede Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/İstanbul.
- Naylor, David T. ve Richard DiEM (1987). *Elementary and Middle School Social Studies*, Random House, United States Of America.
- Nizam’ül-Mülk. (2018). *Siyaset-Name*. (Çeviren: Mehmet Altay Köymen). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Levend, A . (1963). Siyaset-nameler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, (10), s. 167-194.
- Sönmez, V. (2019). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. (Baskı: 10). Ankara: Anı.
- Şimşir, M. (2015). Nizam’ü-İmülk’ün Siyasetnâmesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 28, s. 68-79.
- Menekşe, Ö . (2005). İslam Düşünce Tarihinde Devlet Anlayışı: Mâverdi Ve Nizâmülmülk Örneği. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* , 5 (2) , 193-211.
- Mindivanlı, E., Küçük, B. ve Aktaş, E. (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Aktarımında Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 93-101.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). T.C. Resmi Gazete, S-14574, 14 Haziran 1973.
- Tural, S. (1988). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Turan, O. (2014). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti* (17. Baskı). Ankara: Ötüken.
- Tuğral, O. (2004). *Kutadgu Bilig ve Siyasetnâme’de Devlet Anlayışı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi/ Niğde.
- Togay, B, A. (2017). *Nizamülmülk Siyasetnâmesi'nin Selçuklu Tarihindeki Siyasi, Sosyal ve Askeri Yapılara Etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / İstanbul.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, XIX, 499-522.

Yazar, T. (2016). *Eğitim ve öğretim ile ilgili temel kavramlar. İçinde Öğretim ilke ve yöntemleri*. (Edt: Yanpar Yelken, T. ve Akay, C.) Ankara: Anı.

Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H., Yılmaz, M. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı*. İzmir: Çağlayan.

Zengin, G. (2017). *Nizâmülmülk'ün Siyasetnâmesi'nde Değerler Eğitimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/ İstanbul.

Sanal kaynaklar

[Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı .\(2018\).
http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-
SOSYAL%20B%20C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4
%B0M%20PROGRAMI%20.pdf](http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%20C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf)

EKLER

1.1. 2019 Sosyal Bilgiler ders kitabında Nizamülmülk hakkında yer alan bilgiler.

Medreseler, Türk-İslam devletlerinin başlıca eğitim ve bilim kurumlarıydı. Karahanlılar ilk Türk medreselerini inşa etmişlerdir. Medreselerde tıp, matematik, astronomi vb. bilim dallarında eğitim verilmiş ve birçok bilim insanı yetişmiştir. Gazneli Mahmud bilim insanlarına ve sanatçılara değer vermiştir. Bu bilim insanlarından biri de Biruni'dir.

Selçuklu Sultanı Alparslan ve Melikşah Dönemi'nde vezirlik yapan Nizamülmülk'ün çalışmalarıyla Nizamiye Medreseleri kurulmuştur. Bu medreseler planları, teşkilatları ve müfredatlarıyla tarihte önemli bir yer tutar. Daha önceki medreseler özel kuruluşlar olduğu hâlde, Nizamiye Medreseleri devlet himayesinde ortaya çıkmıştır.

Görsel 2.38: Biruni (Temsil)

BİRUNİ (973-1061)

Tarih, tıp, coğrafya, astronomi, matematik, fizik gibi çeşitli bilim dalları ilgilendiği. Kendisinden çok sonra gelen bilim insanlarına ilham kaynağı olmuştur.

Selçukluların bir yükseköğretim kurumu olan Nizamiye Medreselerini açmalarının sebepleri neler olabilir? Tartışınız.

Türklerin İslamiyet'i kabulü ve Türk İslam devletlerinin ortaya çıkması ile yaşanan değişimler neler olmuştur? Yazınız.

Sıra Sizde

Melikşah'ın emri üzerine Nizamülmülk tarafından yazılan "Siyasetname" adlı eser dönemin önemli kaynaklarından. Eserde Nizamülmülk'e göre en iyi devlet düzeninin nasıl olabileceği, başarılı bir hükümdarı neler yapması gerektiği anlatılmaktadır. Eserde Melikşah'ın şu sözlerine yer verilmiştir.

Görsel 2.39: Melikşah
(Temsilî)

"Her biriniz memlekete dair düşünüp saltanatımız devrindeki aksaklıkları tespit ediniz. Dergâh, divan ve sarayımızda yerine getirilmesi gerekirken yapılmayan yahut gözümüzden kaçan durumları gözden geçirin. Ayrıca evvelki sultanlar yaptıkları hâlde bizim yapmadığımız durumları tespit ediniz. Üzerinde düşünelim, bu düşünceleri hayata geçirelim ki din ve dünya işlerimiz yolunca ve yordamınca devam etsin..."

(Barış Eşmeli, TESAM Akademi Dergisi, sayı 2, s. 140)

Melikşah'a göre din ve dünya işlerinin düzenli bir şekilde devam etmesi neye bağlıdır? Tartışınız.

1.2. 2018 Sosyal Bilgiler ders kitabında Nizamülmülk hakkında yer alan bilgiler.

Okuyalım Öğrenelim

2.46: Nizamülmülk Temsili Resim

Bir Devre Damga Vuran Devlet Adamı (Nizâmülmülk)

Dandanakan Savaşı'ndan sonra Selçuklu Devleti'nin hizmetine giren Nizâmülmülk, Selçuklu Sultanları Alparslan ve Melikşah Dönemi'nde görev yapmıştır.

Nizâmülmülk, Sultan Alparslan'ın vefatıyla Melikşah'ın tahta geçmesinde, düzen ve asayişin korunmasında ve devletin en parlak dönemini yaşamasında etkili olmuştur.

Selçuklu veziri Nizâmülmülk, XI. yüzyılın ikinci yarısında kendi adını taşıyan Nizamiye Medreseleri'ni kurmuştur. Medreseler gerek kuruluşu gerekse yetiştirdiği ilim adamlarıyla büyük öneme sahiptir. Medreselerde İslami ilimler ve pozitif bilimler okutulmuştur.

Feridun ESER, "Türk İslam Medeniyetinin Yıldızları", s.97 (Düzenlenmiştir.)

Cevaplayalım

Nizamülmülk'ün Büyük Selçuklu Devleti'ne katkıları nelerdir? Açıklayınız.

1.3. Mehmet Altay Köymen'in günümüz Türkçesine çevirdiği Siyasetnâme'nin bir örneği.

